

Književnost.

Knjige „Slovenske Matice“ za l. 1906.

Martin Kačur. Življenjepis idealista. Spisal Ivan Cankar. Knezova knjižnica, XIII. zvezek. Izdala Slovenska Matica 1906. Str. 127. — Ko je Cankar obhajal lansko leto svoj jubilej, nam je povedal zgodovino svojega razvoja. Toda o razvoju v pravem zmislu pri njem niti govoriti ne moremo. Njegov slog se je res obrusil v desetih letih do čudovite finese, njegova umetniška kompozicija je od dne do dne duhovitejša, toda Cankar je vendar ostal od „Erotike“ do „Martina Kačurja“ kot filozof in umetnik vedno isti. Kakor je bila njegova prva lirika mehka in sentimentalna, tako so tudi njegovi sedanji junaki le postave v mesečini, ki bi jih človek zastoj iskal po širnem svetu ob poldanskem solncu; in nihilist, ki je nekdanj bruhal v „Knjigi za lehkomišelné ljudi“ neukročeno sovraštvo do morale in do vsega obstoječega reda, se je le toliko izpremenil, da je postal iz revolucionarca ciničen skeptik. To je Cankarjev literarni značaj in zato smo vedeli, da se ne bo dobro godilo ubogemu idealistu Martinu Kačurju in njegovemu življenjepisju. In Cankar res svojega idealista muči in ubija toliko časa, dokler ga ne ubije. Ko še nihče ne misli o napredku in prosveti, takrat ustanavlja Martin Kačur izobraževalno društvo, kar se mu seveda ne posreči, ker je idealist. Zaradi tega ga prestavijo drugam, kjer zopet izkuša ustanovljati, toda ničesar ne ustanovi, ker se prej oženi in z ženitvijo je končan idealizem. „Pest blata je padla v njegovo srce in blato se je razlivalo zmerom više in je zalilo srce do vrha . . . Od tistega trenutka ni hrepenel več v višavo, ne v daljavo.“ In ko so ga po desetih letih zopet prestavili, se je zgodilo čudo: „ljudje, ki so ga kamenjali nekoč, so stali zdaj kraj gozda, v gorkejšem solncu, ob močvirju, na trdnejši zemlji, nad zaseko, više v klanecu, in so kazali nanj: Glejte ga, ki nima ljubezni v srcu!“ (Str. 122.) To je življenjepis idealista. Njegova tragiška krivda je, da ni pomnil takoj od začetka resnice, ki jo uči življenjepis: „O, zdaj ne bom pel credo, kadar je gloria! Ljudi je treba najprej spoznati, čas, okoliščine . . . in potem previdno, po prstih . . . Če se ravna po drugih, drži lahko roke križem in čas dela zanj . . .“ Ko je tako prišel idealist do spoznanja, mu ne preostaja ničesar drugega, kot da se napije žganja in ubije čelo ob kantonskem kamnu.

Cankar ni romancier in zato se mu ne poda daljša povest. On ne pozna niti zapletkov, niti razvoja — vsako poglavje, skoro vsaka stran je epizoda zase, ker pisatelj dobro ve, da je v tem njegova moč. Kakor razbije zunanje dejanje v množico drobcev, tako slika tudi dušo le v hipih. On prezira psihološki razvoj svojega idealista v velikih potezah, zato pa analizira njegovo duševno razpoloženje v posameznih trenutkih do najtanjše podrobnosti. Vsled tega nam značaj Martina Kačurja ni jasen in gloriola njegovega idealizma je precej medla. V njem je samo „veliko hrepenenje, da koristi drugim, da jim daruje to malo, kar ima.“ Kaj hoče in zakaj hoče, Martin Kačur ne ve. On dela za

napredek. Za kakšen napredek? Za napredek „sploh“. Martin Kačur ne ve. In ko se Martin Kačur oženi, mine nanagloma ves njegov idealizem. Tako je Cankar sam ironiziral tragiko njegovega življenja, mi pa bi se morali potem le bati, da nas pisatelj uči morale in pravega idealizma.

Vsa moč Cankarjeva tiči v njegovem sarkazmu. Tu je nedosežen in v Martinu Kačurju se je povzpela do viška duhovite ironije. Vso bogato dedščino sentimentalnosti je zapustil svojim junakom, sam si je pa zapisal samo kot v hiši, iz katerega na vse zabavlja. Tu je nemogoča vsaka polemika z njim. S čudovito spretnostjo se izpremene pred njegovimi očali vse resne, velike osebe v smešne pritlikavce in iz vsakega človeka gleda laž in koristolovstvo. Ta destruktivna sila Cankarjeva je tako velika, da se čitatelj sam težko ubrani moreče življenske resignacije, ki je narekovala pisatelju to strupeno ironijo. — Škoda je, da ima „Martin Kačur“ popolnoma lokalni, kranjski značaj in da Cankar opisuje efemerne pojave, ker so nekatera poglavja lepa in zaslužijo, da prežive desetletje.

Fr. Terseglav.

L. N. Tolstoj: **Moč teme.** Prevela iz ruščine Minka Govékarjeva. Prevodi iz svetovne književnosti III. Izdala Matica Slovenska. 1907. Str. 118. — Matica je jako dobro izbrala, ko se je odločila, da izda v prevodu to dramo Tolstega. V sedanjih časih popolne dekadence življenja in umetnosti je „Moč teme“ nekaj lepega. Medtem ko srečavaš sedaj na cesti in v literaturi le ljudi, ki se jim pretaka po žilah mesto vroče krvi netečna slaščica, ti pripelje Tolstoj na oder četo oseb, ki jim prekipevajo v srcu silne strasti, a tudi velike npravne moči. Nikita, ki ga žene moč teme iz pregrehe v pregreho, zna tudi poklekni bos pred ljudmi, klanjati se jim do tal in klicati: „Odpusti mi, soseska pravoslavna!“ — Osebe v tej drami Tolstega frapirajo z nezakrito nagoto svojega dejanja. Prerok z jasne poljane noče vplivati z mehкими čustvi in lepimi besedami, on se prostovoljno odreka svojih pesniških moči, ki včasih v romanih tako živo opisujejo lepoto dobrega življenja, da bi človek samo roke iztegnil in jo prijel — namesto tega naj govore goli fakti. In ti tudi govore. Od prizora do prizora nam odkriva Tolstoj najtemnejše strani človeške duše, kaže vso njeno skvarjenost, njeno gorje in nesrečo. In ko prikipi disharmonija do vrhunca, tedaj napiše Tolstoj nepričakovan finale: Nikita kleči bos in se izpoveduje. — Ta moč dejanja je velikanska; še večja pa se zdi nam, ki živimo v dobi, ko izumirajo zadnji pripovedovavci in se poraja dan na dan neštivilno ponesrečenih psihologov.

Tolstoj zastopa v estetiki najradikalnejši ekstrem. Lepo mu je le tisto, kar izboljša in dviga človeštvo, in s tega estetskega stališča sodi in piše. Kakor je rodilo geslo l' art pour l' art, dosledno izpeljano do zadnjih posledic, glasovito šolo brutalnega naturalizma, ki je bil smrt lepe umetnosti, tako bi utegnili zapeljati prenostransko poudarjanje etičkih dolžnosti umetnost v

nelepo moraliziranje. Toda, dasi je morala te drame Tolstega očitna in dasi umetnik tendence prav nič ne zakriva, ga je vendar njegova genialna nadarjenost obvarovala pretiravanja. To je svoboda velikih duhov, ki ne pazijo na zakone, ampak si jih postavljajo sami. — Samostojnost Tolstega se kaže tudi v razvoju drame. Zdi se, kakor bi bil umetnik nalašč prezrl vsa pravila ter delal po lastnih postavah, ki jih narekuje le velika želja po dobroti in čisti resnici. Koliko moč pa ima tako samoraslo delo umetnika-genija, ve samo tisti, kdor je videl „Moč teme“ v dobrem gledališču.

Prevod g. Minke Govékarjeve je boljši, kot njen uvod.
A. S.

Spomini. — Spisal dr. Jos. Vošnjak. — Izdala Slovenska Matica. Drugi zvezek od l. 1868 — 1873. V Ljubljani. Tiskal Dragotin Hribar. — Memoire pisati ni lahka naloga. Kdor jej hoče biti kos, treba, da je proučil do dna dobo onega časa, ki ga opisuje, ter da je dobro proučil samega sebe z vsemi svojimi vrlinami in slabostmi. Komur nedostaje teh dveh sil, pisal bo lahko tudi spomine, pri katerih si pa ne bo stekel pri svojih rojakih nobenega posebnega spomina. — Ako bi presojali po označenem merilu dr. Vošnjakove spomine, ne bi našli v njih, česar bi pričakovali. Spomini, ki nam jih dr. Vošnjak opisuje, pa nimajo namena, podati čitatelju na podlagi kritiško zbranega gradiva točno sodbo o pomenu opisane dobe in o njegovem osebnem delovanju, marveč nudijo le mnogo bolj ali manj važnega gradiva poznejšemu pisatelju o kulturnih razmerah označene dobe. Sans rime et raison nam pisatelj meče na papir najraznejše dogodke, kakor mu pridejo na misel in kakor o njih poročajo časniki tistih let. Splošno se pisatelj drži kronologiškega reda po posameznih letih, mnogokrat pa se oddalji od tega reda. Zato nam o kakem predmetu razpravlja na petero ali še več raznih mestih, tako da si človek ne more napraviti jasnega pojma ter mora s trudom po knjigi brez potrebe raztreseno gradivo šele zbrati, ako hoče o vsej stvari biti dobro poučen.

V tem oddelku nam pisatelj opisuje dobo slovenskih taborov, dobo, ko se je zbudil naš narod iz politiške in narodne letargije, a opisuje nam to dobo idealnega navdušenja jako prozaično. Značilna je ta doba tudi zato, ker so se voditelji narodovi začeli deliti v dva tabora, kar se je kazalo pri Slov. Matici in v tem, da se je poleg „Novic“ ustanovil še „Slovenski Narod“ kot politiški list. Dasi je bil dr. Vošnjak vedno na mladoslovenski strani, mora se mu priznati, da se v svojih spominih trudi te kočljive, bolj osebne razmere opisovati splošno še precej objektivno, vendar ga je tu intam strankarska vis inertiae tudi zavedla s tega pota. Tako napako najdemo na straneh 267 in 268, kjer pripoveduje o dogodkih l. 1873. in omeni, da je škof Vidmar resigniral na ljubljansko škofijsko stolico, ter dostavi: „Upali smo, da se bo imenoval za škofa stolni prošt dr. J. Pogačar, ki se je pa nekaterim duhovskim krogom zdel sumljiv kot jožefinec. Prihodnje leto je bil imenovan kanonik Gogala, ki pa ni zasedel škofovskega sedeža, ker je poprej umrl. In potem šele je bil dr. Pogačar na vrsti.“ — Dr. Gogala je bil onega leta profesor veronauka na ljubljanski gimnaziji in je bil šele po dr. Pogačarjevi smrti, torej deset let pozneje, imenovan ljubljanskim škofom. Takih gorostasnih pomot sicer v knjigi ni mnogo, vendar pa žal že nekatere

zadoščajo, da vzbujajo v čitatelju dvome o verodostojnosti knjige. —

Sicer nam pa dr. Vošnjakova knjiga podaja marsikatero črtice, važne za opisano dobo, ki bi se bile sicer gotovo pozabile. Znanci iz polpreteklega časa nastopajo v spominih, med temi tudi bolj znani pisatelji, za katerih podrobni životopis se tudi v teh spominih najde kaka zanimiva drobtina. — Želeti bi pa bilo vsekako, da bi prihodnji zvezki teh spominov, ako jih dr. Vošnjak še kaj napiše, bili napisani ali vsaj urejeni bolj kritiško in bolj pregledno, kakor to služi velezanimiva doba, katero je preživel pisatelj.

A. Kalan.

Zabavna knjižnica. Izdala Slovenska Matica. XVIII. zvezek. Uredil Josip Kostanjevec. Ljubljana. 1906. Str. 172. — V tej zbirki ima Kostanjevec dve noveli: „Povest o literatu“ in „Obsojena“. Povest o literatu je taka, kot so po večini vse naše novejši povesti. Junak je nesrečen literat s „čistimi mislimi in lepo dušo“, ki ga svet ravno zato ne mara. Kot literat je že spočet v materinem telesu in zato se mora „vse izvršiti tako, kakor je zapisano“. Zapisano mu je, da bo nesrečen v ljubezni, nesrečen v službi, nesrečen kot literat, nesrečen v smrti. To je eden najmlajših sinov tiste nepojmljive literarne družine, ki se redi in živi dolgo življenje v naših novejših povestih, novelah in noveletah. Okoli nesrečnega literata Ivana Leskovca se vrsté potem druge osebe, ki prihajajo in se srečujejo „nenadoma in čez dolgo“ ter odhajajo „naglo in nemudoma“. To so osebe, katerih glavni znak je, da nimajo nobene lastne osebnosti, ker so le slabe kopije tistih literarnih tipov, ki jih je vpeljal pri nas Cankar. Njih ne karakterizirajo niti živa dejanja, niti lastne misli, niti resnična čuvstva. Namesto vsega tega ti literarni junaki govoré, veliko pripovedujejo v lepih, navadno tujih besedah, ki hočejo biti včasih tudi sarkastične. Takrat zavihiti Kostanjevec bič po „priznanih“ literatih, kar je pa malo originalno in nekoliko dolgočasno, ker so drugi že krepkeje bičali „priznane“ in rodoljube. — Da imajo glavne vloge v naših sedanjih povestih same literarne osebnosti, je znamenje nazadovanja, umetniške paralize. Nismo še imeli velike umetnosti, ki obsega vse življenje, makrokosmos in mikrokosmos, ki je vzrastla iz življenja in je nastala zanj. Take umetnosti še nismo imeli, to je grenko; a bolj žalostno je, da se nam niti ne obeta, da se ji niti oddaleč ne skušamo bližati, ker imamo premalo smisla za resno estetsko izobrazbo in za resno umetniško delo. Lepe besede ne nadomeščujejo poezije in nebroj stereotipnih primer, ki moré s svojo enoličnostjo in nenaravnostjo, je že zelo dolgočasen. — Mi bi le iz vsega srca želeli, da se nikjer več ne srečamo niti z Ivanom Leskovcem, niti z njegovo usodo.

„Obsojena“ ima nekoliko preveč obrabljen sujet. Oče ponaredi menico, zalo prisili hčer v zakon in ona je nesrečna. Ta povest je znana od drugod, znana pa tudi iz Kostanjeveca samega. Tudi ne obdeluje večnih problemov človeške duše, ki so jih obdelovali Goethe ali Jbsen ali Tolstoj in ki so v svoji davni starosti vedno novi in lepi; Kostanjevec se zadovolji rajši s tem, da pove primerno dolgo povest, čeprav precej staro in nekoliko dolgočasno.

Milan Pugelj: „Anina prva ljubezen“ in „Diletant“. Novela mora biti kratka in zanimiva;